

Ірина Кости́ря

здобувач, інженер кафедри педагогіки і психології управління соціальними системами
ім. академіка І.А. Зязюна, Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут», Харків, Україна
E-mail: superirina2016@ukr.net

СКЛАДОВІ ЛІДЕРСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ МАЙБУТНЬОГО ІНЖЕНЕРА

Анотація: У статті розглядається проблема формування лідерської позиції студентів під час навчально-виховного процесу у вищих технічних навчальних закладах. Проблема досліджується на основі проведеного педагогічного експерименту, в якому взяли участь студенти декількох технічних вузів міста Харкова. Дослідження містить визначення лідерської позиції майбутнього інженера. У роботі пропонується структура лідерської позиції, яка складається з чотирьох компонентів, і визначено їх співвідношення в структурі лідерської позиції студентів вищих технічних навчальних закладів. У статті підкреслюється важливість розгляду компонентів лідерської позиції не окремо, а в їх сукупності, щодо особистості інженера в цілому. Окреслено перспективи дослідження в цьому напрямку.

Ключові слова: лідерська позиція, структура лідерської позиції, компоненти лідерської позиції, лідерські якості, педагогічний експеримент.

Iryna Kostyria

Researcher, engineer of the Department of Pedagogy and Psychology of Social Systems
Management named after academician I. Zyazyuna, National Technical University
“Kharkov Polytechnic Institute”, Kharkov, Ukraine
E-mail: superirina2016@ukr.net

COMPONENTS OF A FUTURE ENGINEER'S LEADERSHIP STANCE

Abstract: the article presents disclosure of the problem of leadership stance formation in students in the course of training and education process at technical higher education establishments. The problem is researched on the basis of a pedagogic experiment conducted among students of several technical higher education establishments in Kharkiv. The research includes the definition of a future engineer's leadership stance. There is also proposed the structure of leadership stance comprised of four components with subsequent identifying of the correlation of these components within the structure of leadership stance in students of technical higher education institutions. The author accentuates the importance of viewing the components of leadership stance not separately, but in their totality concerning an engineer's personality in total. There are outlined the perspectives of research in this direction.

Key words: leadership stance, leadership stance's structure, leadership stance's components, leadership traits, pedagogic experiment.

© Ірина Кости́ря, 2017

Ірина Костыря

СОСТАВЛЯЮЩИЕ ЛИДЕРСКОЙ ПОЗИЦИИ БУДУЩЕГО ИНЖЕНЕРА

Аннотация: В статье рассматривается проблема формирования лидерской позиции студентов во время учебно-воспитательного процесса в высших технических учебных заведениях. Проблема исследуется на основе проведенного педагогического эксперимента, в котором приняли участие студенты нескольких технических вузов города Харькова. Исследование содержит определение лидерской позиции будущего инженера. В работе предлагается структура лидерской позиции, которая содержит четыре компонента и определено соотношение этих компонентов в структуре лидерской позиции студентов высших технических учебных заведений. В статье подчеркивается важность рассмотрения компонентов лидерской позиции не по отдельности, а в их совокупности, относительно личности инженера в целом. Обозначены перспективы исследования в этом направлении.

Ключевые слова: лидерская позиция, структура лидерской позиции, компоненты лидерской позиции, лидерские качества, педагогический эксперимент.

Iryna Kostyria

An extended abstract of a paper on the subject of:
“Components of a future engineer’s leadership stance”

Problem setting. Nowadays as never before our country needs a new generation of national leaders, production sphere including. They are to be honest, open, authentic, wholesome leaders who are to be educated through absorbing the best the Ukrainian culture has to offer. Each specialist possesses a unique set of personality traits, knowledge, skills, abilities, competencies. It is these traits that are the basis to determine the components of a future engineer’s leadership stance. That is why the main objective for developing methodologies and mechanisms of forming and development of leadership stance in future technical specialists is to be the formation of a leader’s personality through detection of their leadership stance, its molding and development.

Recent research and publications analysis. The issue of leadership stance forming and development nowadays attracts attention of many humanities which study them through different methods from various aspects. The notion of a “personality’s leadership stance” is viewed inseparably with such terms as “leader”, “leadership”, “leadership potential”, “personality stance”.

Within researches in philosophy, psychology, and pedagogy there has been accumulated certain scientific, theoretical, and practical experience which can serve as a reliable foundation for a more detailed study of this problem.

A great number and variety of different scientific approaches to this problem demonstrates the absence of a unified opinion as to the notion of the essence and structure of “a personality’s leadership stance”. The importance and urgency of the topic have stipulated this article.

Paper objective. Research and determination of components of leadership stance in future engineers.

Paper main body. To research the leadership phenomenon in students at technical higher education establishments and to identify the components of the leadership stance structure there was conducted an experiment on the basis of 5 technical universities in 2013-2014. The experiment was conducted with observing the principles of wholesome study of future engineers' personalities, respondents' voluntary participation, combined use of research methods. 248 students took part in the experiment.

The analysis of the research results has demonstrated that a modern engineer should primarily possess organizing abilities. This trait was preferred by 66 students (22% of the total). This demonstrates that organizing abilities are the main condition of leadership stance forming.

To the second position (27 respondents (11% of the total)) students placed technical (professional) competency.

To the third position students placed diligence (24 respondents (10% of the total)).

The next, fourth position was allotted to communicative skills (18 respondents (8% of the total)).

In the fifth position engineers-to-be specified two traits: achievement motivation and ambition (16 students (7% of the total)).

The sixth position was also given to two qualities: purposefulness and personality's creative qualities (12 respondents (5% of the total)). Goal setting is the only function a leader cannot delegate to any of the group members.

The seventh position is also occupied by two traits: responsibility and the ability to influence subordinates (9 students (4% of the total)).

The eighth position is shared by two traits: non-standard thinking, and businesslike approach (8 respondents (less than 4% of the total)).

The ninth position is taken by ethic behavior (7 respondents (3% of the total)).

The tenth position is occupied by two traits: persistence, and inclination to risk (5 respondents, 2% of the total).

The next position was taken by such a trait as initiative (4 students (less than 2% of the total)).

Analysis of scientific and pedagogic literature and that of the research results enabled us to view the leadership stance in students at technical higher education establishments as sum total of all relations of a student's personality to reality which has set into a certain system of group relationships wherein the personality gradually emancipates from immediate influence of the environment which enables the student to consciously change both the environment and themselves obtaining leadership qualities. Leadership stance contains motivation-and-value, cognitive, activity, and personality components. At the same time the leadership stance demands wholesome approach to its examination. It cannot go down to a set of separate qualities, traits and components, but should be viewed in the aspect of a personality as a whole.

Conclusions of the research. 1. The leadership stance in students of technical higher education establishments is a sum total of all relations of a student's personality to reality which has set into a certain system of group relationships wherein the personality gradually emancipates from immediate influence of the environment which enables the student to consciously change both the environment and themselves obtaining leadership qualities of a future engineer.

2. Analysis of scientific and pedagogic literature and that of the research results have enabled us to define the leadership stance. Leadership stance contains motivation-and-value, cognitive, activity, and personality components. It should be noted that leadership stance de-

mands wholesome approach to its examination. It cannot go down to a set of separate qualities, traits and components, but should be viewed in the aspect of a personality as a whole.

3. The perspective for future research is a more precise specification of the obtained data as to the structure of students' leadership stance, consequent identification of mechanisms shape the components of students' leadership stance at technical higher education establishments in the course of training and education process, development of practical recommendations to shape leadership stance of future engineers in the dissertation research.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сьогодні наша країна як ніколи потребує нового покоління національних лідерів, особливо в сфері виробництва. Лідерів - чесних, відкритих, аутентичних, цілісних, які будуть розвивати себе як особистість, вбираючи все найкраще, що є в українській культурі. Кожен фахівець є володарем унікального набору особистісних якостей, які складають різні компетентності. Саме вони є підставою для визначення складових лідерської позиції особистості майбутнього інженера. Тому при розробці методики та механізму формування та розвитку лідерської позиції майбутніх фахівців технічного напрямку підготовки, основною метою є формування особистості лідера через вияв складових його лідерської позиції, їх становлення і розвиток.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор. Питання формування і розвитку лідерської позиції наразі привертає увагу багатьох галузей гуманітарних наук, які вивчають її різними методами з різних позицій. Поняття «лідерська позиція особистості», розглядається нерозривно з такими термінами як «лідер», «лідерство», «лідерський потенціал», «особистість».

Феномену лідерства приділяли увагу Г. Тард, Г. Лебон, Богардус, Сміт, Крюгер, Г. Хоманс, М. Грегор. Різноманітні теорії лідерства розробляли Б. Басс, Ф. Фідлер, З. Холландер, Дж.Джуліан, Д. Голман, Дж. Ліпман-Блюмен, Н. Тічі, Р. Фішер, А. Шарп, Д. Бредфорд, А. Коен та інші. На сучасному етапі вивченням цього явища займаються такі вчені, як: В.І. Аненкова, Г.В. Атаманчук, В.Г. Афанасьєв, В.Д. Бакуменко, І.О. Василенко, Б.Й. Візіров, М.В. Гаман, В.В. Голубь, В.В. Гончаров, Н.Т. Гончарук, Т.В. Гура, П.В. Журавльов, А.В. Зоріна, В.М. Іванов, С.М. Князєв, В.С. Куйбіда, О.Л. Копиленко, Н.Р. Нижник, В.М. Олуйко, Л.А. Пашко, О.С. Пономарьов, С.М. Резнік, О.Г. Романовський, С.М. Серьогін, В.В. Цветков, В.В. Черепанов та інші.

У філософських, психологічних та педагогічних дослідженнях накопичено певний науково-теоретичний та практичний досвід, який може слугувати надійним підґрунтям для більш детальної розробки цієї проблеми. Аналіз праць різних авторів (А. Адлер, Б. Ананьєв, Л. Божович, М. Боритко, О. Бондаревська, А. Леонтьєв, В. М'ясищев, В. Маркін, О. Петровський, В. Слободчиков, С. Рубінштейн та інші) свідчать про складність поняття «позиція особистості», про широту і різноманіття її трактувань.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується дана стаття. Велика кількість та різноманіття наукових підходів до вивчення цієї проблематики характеризує відсутність єдиної думки щодо визначення сутності та структури «лідерська позиція особистості».

Формулювання цілей статті (постановка завдання). *Метою дослідження є визначення компонентів лідерської позиції майбутніх інженерів.*

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Виклики сьогодення, обумовлені змінами в суспільному житті, а також соціального та економічного устрою накладають певний відбиток щодо вимог, що стосуються сучасного фахівця та завдань, які йому належить розв'язувати. Для ус-

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНІВ ЛІДЕРСТВА, УПРАВЛІННЯ ТА РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ОБ'ЄКТУ

піху сучасний інженер повинен не тільки вирішувати інженерно-виробничі питання, але й великий спектр соціально-економічних завдань, для чого йому потрібно бути лідером не тільки у виробничій сфері, але й у суспільному житті.

З метою дослідження феномену лідерства серед студентів вищих технічних навчальних закладів та виявлення складових структури лідерської позиції протягом 2013-2014 рр. на базі 5-ти технічних вузів: Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» (НТУ «ХПІ»), Національного аерокосмічного університету ім. М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», Харківського національного економічного університету ім. С. Кузнеця, Харківського національного університету радіоелектроніки, Харківського національного університету будівництва і архітектури було проведено педагогічний експеримент. Експеримент проводився з дотриманням принципів цілісного вивчення особистості майбутніх інженерів, добровільної участі респондентів у дослідженні, комплексного використання методів його здійснення.

В експерименті взяли участь 248 студентів з 13 факультетів НТУ «ХПІ», а саме: автоматики та приладобудування, бізнесу та фінансів, економічної інформатики та менеджменту, електроенергетичного, інженерно-фізичного, інтегрованої технології та хімічної техніки, інформатики і управління, механіко-технологічного, технології органічних речовин, фізико-технічного, транспортного машинобудування, машинобудівного, технології неорганічних речовин; факультету літакобудування Національного аерокосмічного університету ім. М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», факультету міжнародних економічних відносин Харківського національного економічного університету ім. С. Кузнеця; факультету комп'ютерних наук Харківського національного університету, санітарно-технічного факультету Харківського національного університету будівництва і архітектури [1, с.93].

Одним з методів дослідження було анкетування за розробленим Т. Гурою та І. Костириєю опитувальником. Серед завдань анкети студентам було запропоновано розташувати за рангом низку якостей сучасного інженера-лідера. При аналізі результатів ми брали до уваги якість, яким було надано найвищий ранг.

Аналіз результатів дослідження показав, що сучасний інженер, насамперед, повинен володіти організаційними здібностями. Перевагу цій особливості віддали 66 студентів (27% від загального числа опитуваних). Це свідчить про те, що організаційні здібності – є основною умовою формування лідерської позиції. А. Зоріна підтверджує цей факт. Вона зазначала, що «залучення до організаторської діяльності покликано сформувати і розвинути в тій чи іншій мірі систему лідерських якостей більшості студентів» [2, С.127].

На другому місці (27 респондентів, 11% від числа опитуваних) студенти виділили технічну (професійну) компетентність. «Технічна (професійна) компетентність – це характеристика якості особистості, результативний блок, сформований через професійний досвід, знання, вміння, ставлення, поведінкові реакції, - через усе те, що може бути мобілізовано для активної дії у професійній сфері» [3, С. 92]. На думку О. Романовського: «Професійна компетентність вимагає більшого, ніж просте володіння технічним або академічним знанням. Вона включає здатність правильно використовувати ці знання заради плідної мети» [4, С. 24]. Ми погоджуємося з цим твердженням і включаємо цю якість в структуру лідерської позиції майбутнього інженера.

На третьому місці студенти визначили працелюбність (24 респонденти, 10% від числа опитуваних). «Працьовитість - якість людини, що виражає сумлінне ставлення

особистості до трудової діяльності, що проявляється на поведінковому рівні» [5, С. 183]. Вона є запорукою та рушієм усіх досягнень інженера-лідера.

На четвертому місці студенти визначили комунікативні здібності (18 респондентів, 8% від числа опитуваних). Вміння спілкуватися з колективом становлять собою зазначені здібності майбутнього фахівця, які студенти вважають однією з необхідних умов своєї лідерської позиції. Спілкування – складний багатоплановий процес встановлення та розвитку контактів між людьми та їх групами, яке виникає в результаті сумісної діяльності та включає такі процеси, як комунікацію (обмін інформацією), інтеракцію (обмін діями) та соціальну перцепцію (сприйняття та розуміння партнера).

На п'ятому місці майбутні інженери виділили дві якості: мотивація до досягнення успіху та амбіційність (16 студентів, 7% від числа опитуваних). Мотивація до успіху – особистісна якість, яка пов'язана з потребою індивіда досягати успіхів і уникати невдач; прагненням до успіхів у різних видах діяльності. В її основі лежать емоційні переживання, пов'язані з соціальним прийняттям успіхів, які досягаються індивідом [5, С. 82]. Ми вважаємо, що саме мотивація спонукає лідера до повної мобілізації всіх своїх ресурсів і зосередженості уваги на досягненні поставленої мети.

Амбіційність – моральна якість, що визначає прагнення до досягнення цілей. Тільки амбіції змушують лідерів ставити перед собою і своїм оточенням високі цілі і проявляти ініціативу, щоб досягати їх.

На шостому місці респонденти поставили також дві якості: цілеспрямованість та творчі риси особистості (12 респондентів, 5% від числа опитуваних). Встановлення цілей є єдиною функцією, яку лідер не може делегувати жодному з членів групи. На думку О. Романовського, «однією з найважливіших функцій лідера є встановлення цілей і основної лінії поведінки групи» [6, С. 84]. Ми повністю поділяємо думку щодо цієї функції лідера. Щодо творчих рис особистості, О. Романовський зазначає, що «використовуючи своє честолюбство, таланти, здібності, лідери бачать своє справжнє покликання у постійному пошуку інновацій. Вони слідуєть своєму покликанню, своєму баченню нових процесів вдосконалення, володіють дивовижною властивістю: баченням прекрасного в будь-якій сфері своєї діяльності, демонструючи при цьому єдність мети, волі і невгамовної енергії» [6, С. 50]. Ми повністю підтримуємо автора цих слів, який доводить потребу у залученні творчих рис особистості до структури необхідних якостей в контексті лідерської позиції майбутнього інженера.

Сьоме місце займають дві якості: відповідальність та здібність впливати на підлеглих (9 студентів, 4% від числа опитуваних). Відповідальність – є основною умовою формування лідерської позиції, тому що провідним завданням інженера-лідера є об'єднання та спрямування інтересів всіх членів колективу на реалізацію цілей підприємства, а, отже, і взяття відповідальності на себе. Важливою особливістю інженера-лідера є вміння впливати на поведінку людей, необхідною умовою якої є не тільки використання однієї мови, але й однакове розуміння ситуацій, які виникають на сучасному підприємстві. О. Пономарьов, розглядаючи лідерство з аксіологічних позицій, писав: «У просторі соціальних цінностей справжня спрямованість, діловитість, відданість справі та відповідальність лідера стають найбільш яскраво вираженими. Саме в системі координат людяності й амбіційності, рішучості й наполегливості виявляються джерела і характер його впливу на людей, його істинне ставлення до них» [7, С.98]. Тому ми вважаємо, що удосконалення вмінь спілкуватися з людьми, знання та запобігання при-

чин виникнення конфліктних ситуацій вкрай необхідне для сучасного лідера-фахівця технічного профілю.

Восьме місце поділяють дві якості: нестандартне мислення та діловитість. (8 респондентів, менш 4% від числа опитуваних). Нестандартне мислення виявляється в здатності людини висувати нові, оригінальні гіпотези, розробляти і пропонувати нестандартні вирішення різних проблем. Так, О. Романовський підкреслює, що «самобутність, неординарність особистості керівника – це неодмінна умова, вона повинна бути, насамперед, притаманна йому як одна з визначальних рис особистості. Примітивізм і буденність несумісні з роллю керівника» [6, С. 16]. Діловитість як вміння раціонально здійснювати власну трудову діяльність і організувати діяльність підлеглих – необхідна складова структури лідерської позиції інженера-лідера, тому що для підтримки свого реноме лідер повинен стежити за тим, щоб його слова не розходилися з його діяльністю, тоді він буде користуватися довірою оточуючих, при цьому він повинен бути діловитою, етичною і принциповою людиною.

На дев'ятому місці визначено студентами етичність поведінки (7 респондентів, 3% від числа опитуваних). Це підтверджує точку зору О. Романовського про те, що «лідер може служити моделлю поведінки для решти членів групи, тобто він забезпечує їх наглядною указівкою того, ким вони повинні бути і що вони повинні робити... ..Лідер в більшості випадків служить джерелом цінностей і норм, що складають груповий світогляд. В цілому він відображає ідеологію того суспільства, до якого належить група. У масштабах організації світогляд групи зазвичай більше відповідає образу мислення керівництва, ніж окремих рядових членів» [6, С. 86]. Ця цитата без сумніву вказує на необхідність залучення етичності поведінки до компонентів структури лідерської позиції майбутнього інженера.

Десяте місце посідають дві якості: наполегливість та схильність до ризику (5 респондентів (2% від числа опитуваних). Наполегливість - вольова якість особистості, яка полягає в умінні досягати поставленої мети, долаючи при цьому зовнішні і внутрішні труднощі [8, С. 291]. Це твердження є важливим для розуміння концепції автора, тому що тільки наполегливість дає лідеру підставу для високого рівня домагань, сприяє постійному прояву ініціативи і постійному прагненню до досягнення високих результатів. Все це свідчить про необхідність ввести наполегливість до складу структури лідерської позиції майбутнього фахівця технічного профілю. Схильність до ризику – якість особистості, яка обумовлює поведінку, діяльність, що характеризується ризикованими вчинками з метою досягнення успіху або результату найбільш ефективним шляхом [9, С.12]. Ця якість дає лідеру можливість правильно орієнтуватися у нових ситуаціях, сприймати нові ідеї, приймати правильні рішення в умовах дефіциту інформації. Все це базується на професіоналізмі, добрій обізнаності та досвіді. Саме такі лідери здійснюють нові проекти, вони є провідниками інноваційних проектів у промисловості, науці та техніці, що свідчить про необхідність залучення цієї якості до складу компонентів структури лідерської позиції майбутнього інженера.

Наступне місце зайняла така якість як ініціативність (4 студента, менш 2% від числа опитуваних). Ініціативність - здатність особистості, яка виражена в прагненні до самостійних суспільних починань, ініціативи, активності, підприємливості [5, С. 152]. Оскільки лідер - це завжди ініціативна людина, що відрізняється готовністю до дій, ін-

тересом до справи, творчим підходом до вирішення практичних завдань, то ініціативність також необхідно включити як складову лідерської позиції майбутнього інженера. Лідер здатен генерувати обґрунтовані ідеї та пропозиції, сприяє їх реалізації. Він наполегливо прагне до самостійних суспільних ініціатив, вміє відстоювати свої інтереси, має уміння знайти можливість і вчасно нею скористатися.

Аналіз науково-педагогічної літератури та результатів дослідження надав нам можливість розглядати лідерську позицію студентів вищих технічних навчальних закладів як сукупність усіх ставлень особистості студента до дійсності, що склалася в певну систему групових взаємовідносин, при цьому особистість поступово звільняється від безпосереднього впливу навколишнього середовища, що дозволяє студенту свідомо змінювати і його, і самого себе, набуваючи лідерських якостей. Лідерська позиція містить мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісний і особистісний компоненти. При цьому вона потребує цілісного підходу до її розгляду, але не може зводитися до набору окремих якостей, ознак та компонентів і повинна розглядатися в контексті дослідження особистості в цілому.

Структура лідерської позиції студентів вищих технічних навчальних закладів, що була визначена в ході дослідження представлена у таблиці 1.

Таблиця 1

Структура лідерської позиції студентів вищих технічних навчальних закладів

Компонент лідерської позиції	Мотиваційно-ціннісний	Когнітивний	Діяльнісний	Особистісний
Лідерські якості	мотивація до досягнення успіху; етичність поведінки	технічна (професійна) компетентність	організаційні та комунікативні здібності; здібність впливати на підлеглих	працелюбність; амбіційність; цілеспрямованість; творчі риси особистості; відповідальність; нестандартне мислення; діловитість; наполегливість; схильність до ризику; ініціативність; 4 рішучість

Співвідношення компонентів структури лідерської позиції студентів вищих технічних навчальних закладів, що було визначено в ході дослідження представлено на рисунку 1.

Рис. 1 Співвідношення компонентів структури лідерської позиції студентів вищих технічних навчальних закладів (мотиваційно-ціннісний компонент – 23 чол.; когнітивний компонент – 27 чол.; діяльнісний компонент – 93 чол.; особистісний компонент – 105 чол.; загальна кількість респондентів – 248 чол.)

Таким чином, проведене нами емпіричне дослідження дозволило визначити компоненти структури лідерської позиції студентів вищих технічних навчальних закладів та їх пріоритетність, а саме: на першому місці – особистісний компонент, на другому – діяльнісний, на третьому – когнітивний і на четвертому – мотиваційно-ціннісний.

Отримані дані дають підставу нам вважати, що особистісний та діяльнісний компоненти, яким надали найбільшого значення в структурі лідерської позиції студентів вищих технічних навчальних закладів, і тому потребують в навчально-виховному процесі технічних університетів найбільшого розвитку.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямку, а саме:

1. Лідерська позиція студентів вищих технічних навчальних закладів - це сукупність усіх ставлень (позицій) особистості студента до дійсності, що склалися в певну систему групових взаємовідносин, при цьому особистість студента поступово звільняється від безпосереднього впливу навколишнього середовища, що дозволяє студенту свідомо змінювати і його, і самого себе, набуваючи лідерських якостей майбутнім інженером.

2. Аналіз науково-педагогічної літератури та результати дослідження дозволили нам визначити структуру лідерської позиції, яка містить мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісний і особистісний компоненти. Важливо зауважити, що лідерська позиція потребує цілісного підходу до її трактування і повинна розглядатися в контексті дослідження особистості в цілому.

3. Перспективою подальших досліджень є уточнення отриманих даних щодо встановлення механізмів формування компонентів лідерської позиції у студентів ви-

щих технічних навчальних закладів в ході навчально-виховного процесу, а також розробка практичних рекомендацій для розвитку лідерської позиції майбутніх інженерів в дисертаційному дослідженні.

Список літератури:

1. Гура Т. В. Дослідження лідерської позиції у майбутніх інженерів в ВТНЗ: результати експерименту / Т.В. Гура, І.В. Костиця // Наука і світ. К.: Центр міжнародного співробітництва «ТК Меганом», 2016. – №11(32). – С. 89-106.
2. Зорина А.В. Формирование лидерских качеств у студентов в вузе: результаты эксперимента [Електронний ресурс]: Известия ВГПУ. – 2009. – №1. – С. 126-129. режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/formirovanie-liderskih-kachestv-u-studentov-v-vuze-rezultaty-eksperimenta>.
3. Овчарук О.В. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики – К.: “К.І.С.”, 2004. – 112 с.
4. Романовський О. Г. Особистість сучасного керівника в аспекті теорії духовного лідерства / О. Г. Романовський, Н. В. Серeda // Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія. – 2013.–№ 3. – С. 20-27.
5. Головин С. Ю. Словарь психолога-практика – 2-е изд., перераб. И доп. – Мн: Харвест, М.: АСТ, 2001. – 976 с.
6. Романовський О. Г. Основи теорії управління соціальними системами: навч. посібник / О. Г. Романовський. – Х.: НТУ «ХП», 2000. – 194 с.
7. Пономарьов О. С. Феномен лідерства у просторі соціальних цінностей / О. С. Пономарьов // Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія. – 2015. – № 3. – С. 93-101.
8. Грановская Р.М. Элементы практической психологии / Р.М. Грановская. – 2-е изд. – Л.: Издательство Ленинградского университета. 1988. – 560 с.
9. Бусел В.Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови – К.: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.

References:

1. Hura T.V., Kostyria I.V. (2016) *Doslidzhennia liderskoi pozytsii u maibutnikh inzheneriv v VTNZ: rezultaty eksperymentu* [Investigation of leadership position of future engineers in VTNZ: results of the experiment] Nauka i svit. K.: Tsentr mizhnarodnoho spivrobitnytstva «TK Mehanom», №11 (32), S. 89-106. [in Ukrainian].
2. Zorina A.V. (2009) *Formirovanie liderskih kachestv u studentov v vuze: rezultaty eksperimenta* [Formation of leadership qualities among students in high school: results of an experiment], Izvestiya VGPU., S. 126-129. Rezhim dostupu: <http://cyberleninka.ru/article/n/formirovanie-liderskih-kachestv-u-studentov-v-vuze-rezultaty-eksperimenta>. [in Russian].
3. Ovcharuk O.V. (2004) *Kompetentnisnyi pidkhid u suchasnii osviti: svitovyi dosvid ta ukraïnski perspektivy* [Competency Approach in Modern Education: World Experience and Ukrainian Perspectives]: Biblioteka z osvithoi polityky– K.: “K.I.S.”., 112 s. [in Ukrainian].

4. Romanovs'kyi O. H. Sereda N. V. (2013) *Osobystist' suchasnoho kerivnyka v aspekty teoriiy dukhovnoho liderstva* [Personality of the modern leader in the aspect of the theory of spiritual leadership] // *Teoriya i praktyka upravlinnya sotsial'nymy systemamy: filosofiya, psykholohiya, pedahohika, sotsiolohiya*. № 3., S. 20-27. [in Ukrainian].
5. Holovyn S. Iu. (2001) *Slovar psykholoha-praktyka*, [Dictionary of psychologist-practice] 2-e yzd., pererab. Y dop., Mn: Kharvest, M.: AST., 976 s. [in Russian].
6. Romanovskyi O. H. (2000) *Osnovy teorii upravlinnia sotsialnymy systemamy: navch. posibnyk* . [Fundamentals of the theory of management of social systems: teach. Manua]– Kh.: NTU «KhPI», 194 s. [in Ukrainian].
7. Ponomar'ov O. S. (2015) *Fenomen liderstva u prostori sotsial'nykh tsinnostey* [Phenomenon of leadership in the space of social values] // *Teoriya i praktyka upravlinnya sotsial'nymy systemamy: filosofiya, psykholohiya, pedahohika, sotsiolohiya*. № 3.–S. 93-101. [in Ukrainian].
8. Granovskaya R. M. (1988). *Elementyi prakticheskoy psihologi* [Elements of practical psychologists] 2-e izd., L.: Izdatelstvo Leningradskogo universiteta., 560 s. [in Russian].
9. Busel V.T (2005) *Velykyy tлумachnyy slovnyk suchasnoyi ukrayins'koyi movy* [Great explanatory dictionary of modern Ukrainian language], K.: VTF «Perun», 1728 s. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редколегії: 7.06.2017